

Nr.49 (800) Otrdiena, 2013. gada 3. decembris

■ Skaidrojumi. Viedokļi

Tiesību attīstība nemantiskā kaitējuma jomā

Nemantisks kaitējums ir personas vai tai piemītošo nemantisko tiesību, labumu vai likumīgo interešu aizskārums nemantisks rezultāts.

Bitāns Agris,

Latvijas Universitātes lektors, zvērināts advokāts

Foto: Boriss Koļesņikovs

Ir vērts apskatīt, kāda ir bijusi tiesību un tiesu prakses attīstība pēc grozījumiem Civillikuma 1635. pantā.¹ Šī panta jaunā redakcija ne tikai pielika punktu teorētisku diskusijām par nemantiskā (morālā) kaitējuma lomu mūsu dzīvē, bet arī skaidri iezīmēja jaunas esības sākumu.² Tiesību doktrīnas līmenī³ noteikti vairs nav jārūnā par to, ka mūsu likumdošanas akti nepazīst morālo kaitējumu vai aizsargā personu tikai izņēmuma gadījumos, kad to tieši paredz likums.

Šobrīd vairāki normatīvie akti paredz tiesiskas sekas par morālo kaitējumu. Kopā ar Civillikumu 19 likumi⁴ tieši paredz nemantisku kaitējumu un nosaka tiesiskas sekas par tā nodarīšanu. Taču, atvēlot normatīvi plašāku vietu personas nemantisko tiesību un interešu aizsardzībai, aizvien paliek aktuāli vairāki jautājumi: (1) vai nemantisko labumu regulējuma sistēma normatīvajā līmenī ir palikusi skaidrāka; (2) vai nemantisko aizskārums aizsardzība tiesā ir kļuvusi mazāk apgrūtināša un (3) vai mantiskas kompensācijas noteikšana par nemantisku kaitējumu ir kļuvusi adekvātāka? Šī raksta mērķis ir mēģinājums rast atbildes uz šiem jautājumiem un iezīmēt pozitīvās un negatīvās tendences saistībā ar nemantisko kaitējumu.

1. Tiesiskais regulējums un normatīvo aktu sistēma

Lai gan normatīvā bāze attiecībā uz nemantisko (morālo) kaitējumu ir būtiski paplašinājusies, tomēr nav pamata apgalvot, ka ir pilnīga skaidrība par nemantiskā kaitējuma definējumu, saturu un vietu tiesību aizskārums gradācijā. Šo neskaidrību ir veicinājis likumdevējs, ieviešot pat jaunus terminus, kas līdz šim nav guvuši atbalstu ne tiesību teorijā, ne arī normatīvajos aktos. Šajā jomā no likumdošanas puses pēdējo gadu laikā nav veikti uzlabojumi, lai tiesību aktus sakārtotu vienotā sistēmā un novērstu atšķirīgo un pat reizēm pretrunīgo terminoloģiju.

Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likumā⁵ ir izmantota terminoloģija, kura ir pretēja līdz šim tiesību teorijā un praksē pastāvošajai. Ar šo likumu ir ieviests pilnīgi jauns un pretējs eksistējošajam iedalījumam civiltiesībās zaudējumu iedalījums: personai ar ceļu satiksmes negadījumu var tikt nodarīti **materiālie** un **nemateriālie** zaudējumi (19. p.).

Par personai nodarītiem materiāliem zaudējumiem ceļu satiksmes negadījumā tiek atzīti zaudējumi sakarā ar cietušās personas: ārstēšanu, pārejošu darbnespēju, darbspēju zaudējumu un nāvi (19. p. 1. d.). Savukārt par personai nodarītajiem nemateriāliem zaudējumiem likumdevējs atzīst tos zaudējumus, kas ir saistīti ar sāpēm un garīgām ciešanām sakarā ar: cietušās personas fizisku traumu, cietušās personas sakropļojumu, invaliditāti, apgādnieka, apgādājamā vai laulātā nāvi vai apgādnieka, apgādājamā vai laulātā 1. grupas invaliditāti.

Šajā gadījumā likumdevējs ir veicis neveiksmīgu direktīvās lietoto angļu valodas terminu tulkojumu, tādējādi Latvijā radot nevajadzīgu terminoloģisku sajukumu. Angļu valodas termins *loss or injury*⁶ ir daudz plašāks par terminu *zaudējumi*, jo skaidri norāda uz jebkāda veida personai nodarīto kaitējumu, t.sk. miesas bojājumiem. Savukārt attiecībā uz minimālo kompensācijas apmēru direktīvās⁷ tiek skaidri norādītas divas grupas - *personal injury* (cietušās personas aizskārums, miesas bojājumi) un *damage to property* (kaitējums īpašumam, zaudējumi).

Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likumā⁸ likumdevējs izdala **personisko kaitējumu** (8. p.) un **morālo kaitējumu** (9. p.). Ar personisko kaitējumu saprotot kaitējumu, kas ar iestādes prettiesisku administratīvo aktu vai prettiesisku faktisko rīcību nodarīts fiziskās personas dzīvībai, fiziskajai integritātei, veselībai, brīvībai, godam un cieņai, personiskam un ģimenes noslēpumam vai komercnoslēpumam, autortiesībām vai citām nemantiskajām tiesībām vai ar likumu aizsargātajām interesēm. Juridiskajai personai un individuālajam komersantam ir tiesības uz atlīdzinājumu par personisko kaitējumu, kas nodarīts to darījumu reputācijai, komercnoslēpumam, autortiesībām vai arī citām nemantiskajām tiesībām vai ar likumu aizsargātajām interesēm. Savukārt morālais kaitējums tiek definēts tikai kā fiziskās personas ciešanas, kuras tai izraisījis būtisks šīs personas tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu prettiesisks aizskārums.

Kriminālprocesa likums⁹ ievieš vēl citādu kaitējuma iedalījumu: **morālais aizskārums, fiziskas ciešanas un mantisks zaudējums** (22. p., 95. p.).

Skaidrs, ka šāda terminoloģiskā un sistēmiskā neatbilstība neveicina vienādu izpratni par personas nemantisko kaitējumu un līdz ar to tiesisko aizsardzību tā nodarīšanas gadījumā. Neskatoties uz Civillikuma 1635. panta progresīvo ievirzi, tā saturs būtu uzlabojams.¹⁰

Civillikuma 1635. panta otrajā daļā dotais gramatiskais morālā kaitējuma definējums nepamatoti sašaurina nemantisko kaitējumu tikai līdz sāpēm un ciešanām. Nepatīkami, trii psiholoģiski pārdzīvojumi vai neērtības var tikt nodarīti arī citām 1635. pantā neminētām personām no dzimšanas vai pēc likuma piederošu nemantisku labumu, piemēram, tiesību uz sava vārda vai attēla izmantošanu, autorības un citu nemantisko tiesību uz intelektuālo īpašumu, aizskāruma gadījumā.¹¹

Arī likumdevēja uzlikto pienākumu prasītājam pierādīt morālā kaitējuma nodarīšanu citos (ārpus Civillikuma 1635. panta otrajā daļā minētajiem) gadījumos nevar atzīt par atbilstošu nemantiskā kaitējuma tiesiskajai izpratnei. Nav jautājums tikai par to, kā pierādīt, ka cietušajam tiešām bija nodarītas sāpes un ciešanas, bet arī par to, ko darīt, ja persona fiziski (vispārējās paralīzes dēļ) vai garīgi (garīgās slimības dēļ) nejut fiziskas sāpes vai garīgās ciešanas. Pareizāk būtu izmantot legālo prezumpciju, ka konkrēts aizskārums varētu izraisīt nepamatotas ciešanas, vidusmēra saprātīgam cilvēkam, piemēram, pārdzīvojumi sakarā ar sakropļojumu.

Kamēr likumdevējs nav izlabojis "kļūdas" likumos, tas būs jāizdara tiesām, izmantojot tiesību teorijas atziņas. Lai gan morālā kaitējuma jēdziens mums nav svešs, taču nevar teikt, ka šobrīd pastāv skaidra izpratne par to. Lietojot terminu "morālais kaitējums", tiek aizmirsts, ka jēdziens "morālais kaitējums" tiek lietots kā pretstats mantiskajam kaitējumam - zaudējumiem¹² vai kas saistīts ar nemateriālo dzīves pusi.¹³ Patiesībā, **morālais kaitējums**, kādu to saprot tiesību teorija, **ir tikai daļa no kaitējuma nemantiskajām sekām, t.i., no nemantiskā kaitējuma**. Tādēļ **nevar atzīt par pareizu lietot kā sinonīmus jēdzienus "morālais" un "nemantisks kaitējums"**.

Līdz ar to **ir jānodala civiltiesiskā pārkāpuma apdraudējuma objekts no tiesību aizskāruma sekām**. Pirmajā gadījumā **apdraudējuma objekts var būt gan manta, gan pati persona, gan ar to saistīti nemantiski labumi**, otrajā - **tiesību aizskāruma negatīvās sekas var izpausties vai nu mantiskā, vai nemantiskā formā**. Šo nemantisko rezultātu var sadalīt divās lielās grupās:

- **pirmajā ietilpst nemantiskās sekas, kas iestājas, fiziski kaitējot ķermenim**, t.sk. veselības bojājuma rezultātā (*personal injury*), piemēram, sakropļojums un izķēmojums; fiziskas un garīgas sāpes, ciešanas vai mokas, arī bažas, raizes, nemiers, bēdas, skumjas, emocionālais šoks un citas morālas ciešanas; mentāla (garīga) trauma, bailes (piemēram, pirmsnāves); personas psihiskā un garīgā stāvokļa izmaiņas, piemēram, sakarā ar radnieka vai dzīves biedra zaudēšanu; dzīves ērtības un prieka zaudēšana u.c.;

- **otrajā ietilpst nemantiskās sekas, kas iestājas personisko tiesību (*personal rights*) aizskāruma rezultātā**, piemēram, prettiesiski iejaucoties personas brīvībā (*personal liberty*), t.i., tiesībās darīt visu to, kas nav aizliegts ar likumu; aizskarot personas

reputāciju (godu un cieņu), aizskarot personas personiskuma tiesības (*personality rights*) - personas vārdu, attēlu, preču zīmi, autortiesības, kā arī citas cilvēka pamattiesības (cilvēktiesības), piemēram, pieļaujot diskrimināciju; pārkāpjot dzimumneizskaramību; aizskarot privātumu (*privacy*), jūtas, tiesības un intereses, kā arī citas darbības, kas rada morālās un psihiskās labklājības zaudēšanu (tā sauktais tīrais morālais kaitējums, t.i., tāds morālais kaitējums, kas nav saistīts ar fizisku iedarbību vai fiziskām sāpēm, piemēram, goda un cieņas aizskārums).¹⁴

Līdz ar to būtu jāveic arī atbilstošas korekcijas normatīvajos aktos. Daudzās valstīs, t.sk. arī Eiropā, piemēram, Beļģijā, Lielbritānijā, nepastāv legāls nemantiskā kaitējuma definējums, taču tur pastāv gan tiesību zinātnieku, gan tiesu dotais nemantiskā kaitējuma jēdziens.¹⁵ Latvija šajā ziņā ir ceļa sākumā. Latvijas tiesām kopā ar tiesību zinātniekiem būtu jāveido tiesas atzīts definējums, kuru varētu izmantot turpmākā tiesu praksē. Apkopojot pašreizējos likumdošanas aktus un tiesu praksi, varētu piedāvāt šādu nemantiskā kaitējuma definējumu: "**Nemantisks kaitējums ir personas vai tai piemītošo nemantisko tiesību, labumu vai likumīgo interešu aizskārums nemantisks rezultāts**".

2. Tiesu prakses tendences nemantiskā kaitējuma jomā

Lai saprastu, vai nemantisko aizskārums aizsardzība tiesā ir kļuvusi mazāk apgrūtināta un vai mantiskas kompensācijas noteikšana par nemantisku kaitējumu ir kļuvusi adekvātāka, ir vērts minēt dažus nozīmīgākos tiesas spriedumus.

Pozitīvi nemantiskā kaitējuma tiesiskās izpratnes attīstības jomā ir jāatzīmē divi Latvijas Republikas Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojumi - "Tiesu prakse par morālā kaitējuma kompensāciju kriminālprocesā"¹⁶ un "Morālā kaitējuma atlīdzināšana administratīvajā procesā".¹⁷ Būtu vērtīgi sagatavot tiesu prakses apkopojumu par morālā kaitējuma kompensāciju civilprocesā.

Kā attīstību veicinošu ir vērts minēt Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija spriedumu lietā Nr. 2011-21-01 "Par Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta trešajam teikumam".¹⁸ Šajā spriedumā tiesa pamatoti atzina, ka vairākas konstitucionālās tiesības, piemēram, pulcēšanās brīvība, piemīt arī juridiskajām personām (10.1. paragrāfs). Svarīgākais ir tiesas secinājums, ka atbilstoši Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 34. un 41. pantam valstij ir pienākums atlīdzināt nodarīto mantisko un nemantisko kaitējumu ikvienai personai - gan fiziskajai, gan juridiskajai (10.3. paragrāfs), jo attiecīgās tiesības vienlīdz aizsargā gan atsevišķas privāto tiesību fiziskās personas, gan arī atsevišķas privāto tiesību juridiskās personas.

Šis spriedums iezīmē pozitīvu tendenci, jo tiek atzītas juridiskās personas tiesības uz aizsardzību pret nemantisku kaitējumu bez nepamatotas ierobežošanas. Un līdz ar to tiesas nolēmums atzīt Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8. panta otrās daļas vārdu "tikai" par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam un spēkā neesošu no šīs normas pieņemšanas dienas bija loģisks.

Kā otrs pozitīvās tendences apliecinājums nemantiskā kaitējuma jomā ir minams Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012. gada 16. maija lēmums lietā Nr. SKC-154/2012 saistībā ar jautājumiem Eiropas Savienības Tiesai par Pirmās¹⁹ un Otrās²⁰ direktīvas interpretāciju prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai.²¹ Tā rezultātā EKT 2013. gada 24. oktobrī pieņēma spriedumu lietā C-277/12.²² Ar šo spriedumu EKT atzina, ka:

1. direktīvas attiecībā uz transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības apdrošināšanu ir jāinterpretē tādējādi, ka transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātajai apdrošināšanai ir jāsedz atlīdzība par nemantisku kaitējumu, kas radies ceļu satiksmes negadījumā bojāgājušo radniekiem;
2. direktīvas ir jāinterpretē tādējādi, ka tām pretrunā ir valsts tiesiskais regulējums, saskaņā ar kuru transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātā apdrošināšana atlīdzību par nemantisko kaitējumu sedz maksimālajā apmērā, kas ir mazāks par to, kāds noteikts Otrās direktīvas 84/5 1. panta 2. punktā.

Taisnības labad ir jānorāda arī uz tādu tiesu praksi nemantiskā kaitējuma jomā, kas būtu vērtējama negatīvi. Skaidrs, ka tiesas izjūt mantiskās kompensācijas par nodarīto nemantisko kaitējumu noteikšanas normatīvās metodoloģijas trūkumu. Senāta ieteikums 2009. gada 16. decembra spriedumā lietā Nr. SKC-579/2009,²³ kas ļoti aktīvi tika atbalstīts 2011. gadā,²⁴ likuma un tiesu prakses trūkuma dēļ "apsvērt, vai nav jābaidās no Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likumā noteiktā", šobrīd ir nepamatoti ieguvusi kompensācijas apmēra noteikšanas obligāto raksturu. Pirmkārt, šis likums nav domāts privāttiesisku attiecību noregulējumam.²⁵ Otrkārt, tas paredz pašas valsts noteiktus ierobežojumus par savu institūciju nodarīto kaitējumu, un šāda ierobežojuma tiesiskums ir

diskutējams.²⁶ Treškārt, likumā noteiktās atlīdzinājuma summas būtu jāpieņem kā kompensācijas minimālā summa.

3. Vispārīgas piezīmes par kompensācijas apmēra noteikšanu

Attiecībā uz tiesas piespriežamo naudas summu par nodarīto nemantisko kaitējumu Civillikumā aizvien tiek lietots termins "atlīdzība", kas ir vairāk piemērots attiecībā uz zaudējumiem. Nodarot personisko kaitējumu, piemēram, kaitējumu veselībai, personai tiek nodarīts mantisks kaitējums (mantiska netaisnība) un nemantisks jeb morālais kaitējums (netaisnība). Mantiskais kaitējums nav acīmredzams vai tieši izsakāms mantiskajās vērtībās (naudā), un to nevar atlīdzināt kā, piemēram, zaudējumus.

Arī citos aktos lietotais tiesiskā aizsardzības līdzekļa apzīmējums "atlīdzinājums" nav atzīstams par sevišķi veiksmīgu.²⁷ Precīzāk būtu lietot terminu "mantisks gandarījums (kompensācija) par nemantisku kaitējumu", taču, ņemot vērā tā ne sevišķo parocīgumu ikdienas lietošanai, varētu lietot terminu "kompensācija".

Taču lielāka nozīme ir nevis terminoloģiska rakstura problēmām, bet gan jautājumam, kā noteikt mantiskās kompensācijas summu par personai nodarīto nemantisko kaitējumu. Kompensācijas apmērs vienmēr būs pamatstrīds starp prasītāju un atbildētāju, jo abiem būs pretējas intereses.

Naudas summas apmēru par nodarīto kaitējumu nosaka tiesa pēc sava ieskata, ņemot vērā nodarītā kaitējuma smagumu un sekas. Iesāktais zinātnieku darbs nemantiskā kaitējuma mantiskās kompensācijas noteikšanas metodoloģijas²⁸ izveidē tiek lēnām pārņemts tiesu praksē.

Kompensācijas apmērs nekādā ziņā nav atkarīgs no tiesas simpātijām vai antipātijām, šajā ziņā tiesai ir jāvadās pēc Civillikuma 5. panta, kas uzliek tiesai spriest pēc taisnības apziņas un vispārīgiem tiesību principiem. Raksta ierobežotā apjoma dēļ nav iespējams plašāk sniegt ieteikumus mantiska gandarījuma apmēra par nemantisku kaitējumu noteikšanas metodoloģijai, taču būtu vērtīgi vispārīgi norādīt Eiropā pastāvošos teorētiskos pamatus šādas kompensācijas noteikšanai. Visam pamatā ir tas, kādu uzdevumu vai funkciju vēlas panākt tiesa. Būtu vērst minēt:

1. cietušā dzīves baudas objektīvs samazinājums, turklāt nerēķinoties, ko cietušais ar piespiesto naudu darīs;
2. indivīda personiskās ciešanas un pārdzīvojumi;
3. funkcionāla pieeja, kas ļauj cietušajam nopirkt alternatīvu komfortu zaudētā vietā;
4. pilna kompensācija par visu veidu sāpēm;
5. iepriekšējā stāvokļa atjaunošana - *restitutio in integrum*;
6. gandarījuma (satisfakcijas²⁹) funkcija, līdzīgi kā divkaujās par pāri nodarījumu - izlīguma maksa;
7. sodošā funkcija;
8. prevencijas funkcija.

Taisnības labad ir jānorāda, ka tiesas nereti piemēro divas vai pat trīs no iepriekš minētajām funkcijām.

Salīdzinoši nelielā tiesu prakse vēl nedod skaidru priekšstatu par Latvijas izvēli, taču šobrīd Latvijas tiesu spriedumos visbiežāk tiek norādīts uz gandarījuma funkciju, prevencijas funkciju un sodošo funkciju. Taču būtu diskutējams jautājums, vai atbildētāja mantiskajam stāvoklim netiek pievērsta nepamatoti liela uzmanība.

Nobeigums

Nemantiskā kaitējuma jomā būtu jātiek skaidrībā ar terminoloģiju un nemantiskā kaitējuma regulējuma sistēmu Latvijas tiesību aktos.

Bez Civillikuma "izlabošanas" likumdevējam būtu "jāpielabo" vismaz vēl 17 likumi, kā arī citi normatīvie akti.

Nevar noliegt, ka tiesu praksē var sastapt nolēmumus, kas attīsta nemantiskā kaitējuma institūtu. Taču reizēm tiesas novirzās no pareizā kursa, un tiesību teorijai tas būtu jāmēģina izlabot.

Lai veicinātu tiesu labāku izpratni kā par nemantisko kaitējumu vispārīgi, tā arī par mantiskās kompensācijas apmēru par nemantisku kaitējumu, ir jāturpina attīstīt teorētisko pamatojumu kompensācijas noteikšanas metodoloģijai. ■

¹ Likums stājās spēkā 2006. gada 1. martā. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 9.02.2006., Nr. 24 (3392).

² Šis raksts ir autora žurnāla "Jurista Vārds" 500. jubilejas numura priekšlasījuma turpinājums.

³ Skat., piem., Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 150.-155. lpp.

⁴ Skat., Civillikuma 1635. p., 2352. p., 2353. p. un citos pantos; Administratīvo pārkāpumu kodeksa 39. p.; 20.12.1990. likuma "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem" 28. p.; 18.06.1994. Ierēdņu disciplinārsoda likuma 3. p.; 12.04.1995. likuma "Par politiski represētās personas statusa noteikšanu komunistiskajā un nacistiskajā režīmā cietušajiem" 10. p.; 18.03.1999. Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 3.1 p. 11. d.; 16.06.1999. likuma "Par preču zīmēm un ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm" 28.1 p.; 06.04.2000. Autortiesību likuma 69. p. 1. d. 5. app., 69.1 p.; 20.06.2001. Darba likuma 29. p. 8. d.; 25.10.2001. Administratīvā procesa likuma 49. p. 3. d., 92. p.; 07.07.2004. Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likuma 19. p.; 28.10.2004. Dizainparaugu likuma 48.1 p.; 11.05.2005. Kriminālprocesa likuma 22. p., 95. p., 350. p., 352. p.; 02.06.2005. Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8. p., 9. p.; 18.05.2006. likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" 1. p.; 15.02.2007. Patentu likuma 64. p.; 19.11.2012. Fizisko personu - saimnieciskās darbības veicēju - diskriminācijas aizlieguma likuma 5. p.; 17.12.2009. Pacientu tiesību likuma 16. p., 17. p. 4. d.; 12.07.2010. Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma 38. p.

⁵ Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 27.04.2004., Nr. 65 (3013).

⁶ Skat. Eiropas Padomes 1972. gada 24. aprīļa direktīvu 72/166/EEK par dalībvalstu tiesību aktu tuvināšanu attiecībā uz civiltiesiskās atbildības apdrošināšanu saistībā ar mehānisko transportlīdzekļu izmantošanu un attiecībā uz kontroli saistībā ar pienākumu apdrošināt šādu atbildību. Oficiālais Vēstnesis L 103, 02.05.1972., 0001.-0004. lpp. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31972L0166:en:HTML>.

⁷ Skat. Eiropas Padomes 1983. gada 30. decembra otrās direktīvu 84/5/EEK par dalībvalstu tiesību aktu tuvināšanu attiecībā uz transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības apdrošināšanu. Oficiālais Vēstnesis L 008, 11.01.1984., 0017.-0020. lpp. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31984L0005:EN:HTML>. Eiropas Parlamenta un Padomes 2005. gada 11. maija direktīvas 2005/14/EK, ar ko groza Padomes direktīvas 72/166/EEK, 84/5/EEK, 88/357/EEK un 90/232/EEK un Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvu 2000/26/EK attiecībā uz civiltiesiskās atbildības apdrošināšanu saistībā ar mehānisko transportlīdzekļu lietošanu. Official Journal C 017, 22.01.1999., p. 0006. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:149:0014:0021:EN:PDF>.

⁸ Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 17.06.2005., Nr. 96 (3254).

⁹ Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005., Nr. 74 (3232).

¹⁰ Skat., piem.: Šatovs I. Vai mirušas personas radniekiem jāatlīdzina morālais kaitējums. Jurista Vārds, 14.02.1006., Nr. 7 (410); Slaņķe G. Morālā kaitējuma institūta iztulkošana civiltiesībās. Likums un Tiesības 11.2008., 322.-333. lpp.; Slaņķe G. Morālā kaitējuma institūta civiltiesībās iztulkošana. Jurista Vārds, 12.10.2010., Nr. 41 (636).

¹¹ Autoru kolektīvs. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Rīga: Mans Īpašums, 2000, 625. lpp.

¹² Latviešu konversācijas vārdnīca. 14. sējums. Rīga, 1936, 27 789. lpp.

¹³ Latviešu literārās valodas vārdnīca. 5. sēj., 1984, 269. lpp.

¹⁴ Unification of Tort Law: Damages. Magnus U. (ed.), European Centre of Tort and Insurance Law, Vol. 5, Hague: Kluwer Law

International, 2001, p. 11, 17, 31, 34, 61, 65, 81, 83, 95, 96, 98, 99, 111, 112, 124, 125, 128, 129, 148, 149, 151; Damages for Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective. Horton W.V. (ed.), Tort and Insurance Law, Vol. 2., Wien: Springer-Verlag, 2001, p. 2-5, 16 - 21, 28 - 33, 48 - 51, 54 - 57, 73 - 79, 87 - 89, 102 - 106, 109 - 111, 120 - 123, 129 - 130, 138 - 139, 150 - 151, 155 - 156, 168 - 170, 173 - 174, 183 - 189, 192 - 195, 202, 220 - 232.

¹⁵ Skat. papildus: Bitāns A. Legal liability for non-pecuniary loss in civil laws of different countries. Latvijas Universitātes Raksti. Juridiskā Zinātne, Rīga: LU, 2007, 719. sēj., 110.-121. lpp.

¹⁶ Skat.: <http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2011/>.

¹⁷ Turpat.

¹⁸ Skat.: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=19>.

¹⁹ Eiropas Savienības Padomes 1972. gada 24. aprīļa direktīva 72/166/EEK par dalībvalstu tiesību aktu tuvināšanu attiecībā uz civiltiesiskās atbildības apdrošināšanu saistībā ar mehānisko transportlīdzekļu izmantošanu un attiecībā uz kontroli saistībā ar pienākumu apdrošināt šādu atbildību (redakcijā pirms grozījumiem, kas tika izdarīti ar direktīvu 2005/14/EK).

²⁰ Eiropas Savienības Padomes 1983. gada 30. decembra Otrā direktīva 84/5/EEK par dalībvalstu tiesību aktu tuvināšanu attiecībā uz transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības apdrošināšanu (redakcijā pirms grozījumiem, kas tika izdarīti ar direktīvu 2005/14/EK).

²¹ Skat.: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas...1/2012-hronologiska-seciba>

²² Skat. spriedumu latviešu valodā. Pieejams: http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf;jsessionid=9ea7d2dc30db9c9ff4e6d8214034bb73c819a979d793.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuMaN10?doclang=LV&text=&pageIndex=0&part=1&mode=DOC&docid=143546&occ=first&dir=&cid=86624. Angļu valodā: <http://curia.europa.eu/juris/celex.jsf?celex=62012CJ0277&lang1=en&type=NOT&ancre=>.

²³ Nav publicēts.

²⁴ Skat. 2011. gada 12. janvāra spriedumu lietā Nr. SKC-22/2011, 2011. gada 23. februāra spriedumu lietā Nr. SKC-93/2011 un 2011. gada 28. septembra spriedumu lietā Nr. SKC-258/2011. Nav publicēti.

²⁵ Skat.: Bitāns A. Tort developments in Latvia. Tort and Insurance Law Yearbook, European Tort Law 2005. SpringerWienNew York, 2006, p. 381.

²⁶ Ibid., p. 383-384.

²⁷ Skat., piem.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 149.-151. lpp.

²⁸ Bitāns A. Senāta loma civilprocesā un izsakot prasības par nemantisko mantojumu. Civilprocesa aktuālie jautājumi. Tiesu namu aģentūra, 2008, 73.-99. lpp.; Bitāns A. Legal liability for non-pecuniary loss in civil laws of different countries. Latvijas Universitātes Raksti. Juridiskā zinātne. 719. sēj., 2007, 110.-121. lpp.; Bitāns A. Senāta loma CL 5. p. piemērošanā. Jurista Vārds, 3.08.2004., Nr. 121 (3069); Bitāns A. Senāta loma CL 5. p. piemērošanā. Jurista Vārds, 27.06.2004., Nr. 117 (3065).

²⁹ Satisfacation - angļu val., satisfactio - latīņu val. - gandarījums.